

GONG

ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ O IZBORIMA ZA PREDSEDNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

2. i 16. siječnja 2005.

OPĆE INFORMACIJE

Državljeni Republike Hrvatske su na izborima 2.1.2005. birali predsjednika Republike Hrvatske između 13 kandidata. Budući da niti jedan kandidat na izborima nije dobio 50% + 1 glas, u drugome krugu izbora, 16.1.2005. birali su predsjednika Republike Hrvatske između dvoje kandidata.

U popise birača tijekom prvog kruga izbora bilo je upisano **4 403 871 birača**, a tijekom drugog kruga **4 404 976 birača**. U popis za glasovanje u Republici Hrvatskoj upisano je **4 003 645 birača** u prvome, odnosno **4 004 750 birača** u drugome krugu, dok je **400 226 birača** bilo upisano u popis birača za glasovanje u inozemstvu tijekom oba izborna kruga.

Izbori su se provodili na ukupno **6 731** biračka mjesta u prvome krugu te na **6 724** u drugome, od kojih **155** u inozemstvu.

Oba kruga izbora za predsjednika Republike Hrvatske promatralo je po 1000 promatrača GONG-a raspoređenih po biračkim mjestima te u 61 mobilnu ekipu koja je obišla još 803 biračka mjesta u prvome krugu, odnosno 79 mobilnih ekipa koje su obišle 1180 biračkih mjesta u drugome krugu. Mobilne ekipe su obilazile biračka mjesta na kojima nije bilo promatrača GONG-a ili biračka mjesta s kojih su dojavljene kritične situacije, čime je ukupno pokriveno oko 20%, odnosno 30% svih biračkih mjesta u Hrvatskoj.

Promatrači GONG-a izbore su promatrali i u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Republike Hrvatske u Grazu, Beču, Stuttgartu, Berlinu, Livnu, Širokom Brijegu, Mostaru, Parizu i Den Haagu u prvome krugu, a u drugome krugu, u Grazu, Beču, Londonu, Parizu, Den Haagu, Zürichu, Mostaru i Orašju, dok je 6 mobilnih ekipa tijekom izbornog dana obilazilo biračka mjesta u Bosni i Hercegovini (Bihać, Livno, Tomislavgrad, Neum, Ljubuški, Grude, Posušje, Čitluk, Stolac, Čapljina, Mostar i Široki Brijeg).

OPĆA OCJENA GONG-a

Opća ocjena GONG-a je da su se izbori, osim na nekim biračkim mjestima u Bosni i Hercegovni, provodili sukladno izbornim propisima, iako je mjestimice bilo problema s poštivanjem izborne procedure od strane biračkih odbora, glasovanjem birača koji nisu mogli pristupiti biračkom mjestu, popisima birača, nezakonito sastavljenim biračkim odborima koji su bili sastavljeni od članova političkih stranaka i kršenjem izborne šutnje. Profesionalnost i educiranost biračkih odbora varirala je od zadovoljavajućeg do vrlo dobrog, uz iznimke. Uočene nepravilnosti uspješno su otklonjene u suradnji s tijelima za provedbu izbora.

Provođenje izbora na biračkim mjestima u Bosni i Hercegovini koje je GONG bio u mogućnosti promatrati ili provjeriti tijekom ili nakon 1. kruga, ocjenjujemo nezadovoljavajućim zbog ozbiljnih kršenja izbornih propisa, kao npr. zaokruživanje osoba koje nisu pristupile glasovanju kao da su glasovale, stranački birački odbori te glasovanje u ime više osoba. Provedba 2. kruga izbora bila je zadovoljavajuća, budući da su neke nepravilnosti otklonjene u suradnji s izbornim tijelima, ali i zbog povećane prisutnosti promatrača. Tijekom oba kruga bio je razvidan veliki problem s popisima birača u kojima je bio upisan veliki broj preminulih osoba, a neupisan veliki broj birača koji su na izborni dan dolazili na glasovanje dokazujući trajni boravak ili prebivalište u BiH.

PRAVNI OKVIR

Pravni propisi koji sadrže odredbe o predsjedničkim izborima u Republici Hrvatskoj:

- Ustav Republike Hrvatske, NN br. 41/01
- Ustavni zakon o Ustavnom sudu - pročišćeni tekst, NN br. 49/02
- Zakon o izboru predsjednika Republike Hrvatske - NN br. 22/92, 42/92, 71/97
- Zakon o financiranju izborne promidžbe za izbor predsjednika Republike Hrvatske - NN br. 105/04
- Zakon o popisima birača, NN br. 19/92
- Kazneni zakon, NN br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01 i 111/03
- Obvezatne upute Državnog izbornog povjerenstva, NN br. 168/04, 170/04, 172/04, 175/04, 176/04 te 3/05.

Zakon o izboru predsjednika Republike Hrvatske

Predsjednik Republike Hrvatske bira se većinom glasova svih birača. Ako niti jedan kandidat ne dobije takvu većinu, izbor se ponavlja nakon 14 dana između dva kandidata koja su u prvom glasovanju dobili najviše glasova. Na ponovljenom izboru izabran je kandidat koji dobije najveći broj glasova birača koji su glasovali. Ako kandidati dobiju isti broj glasova, izbor se još jednom ponavlja.

Kandidate mogu predlagati političke stranke i birači, a uvjet za kandidiranje svakog pojedinog kandidata, neovisno o tome tko je predlagatelj, jest prikupljanje 10 000 valjanih potpisa birača koji su upisani u popis.

Pravo glasa na predsjedničkim izborima imaju, na temelju općeg i jednakoga biračkog prava, svi hrvatski državljani s navršених 18 godina života, osim osoba koje su pravomoćnom sudskom odlukom lišene poslovne sposobnosti.

Zakon o popisima birača

Hrvatski državljani ostvaruju biračko pravo temeljem upisa u popis birača. Popis birača vodi se u uredu za opću upravu svakog grada/općine i to sukladno prebivalištu birača.

Raspisom Središnjeg državnog ureda za upravu od 30. studenoga 2004. detaljnije je uređena priprema popisa birača za izbor predsjednika Republike Hrvatske, kao i glasovanje izvan mjesta prebivališta.

Građani koji su se na izborni dan zatekli izvan mjesta prebivališta, mogli su glasovati u mjestu boravišta ukoliko su najkasnije do 10 dana, ukoliko su boravili unutar Hrvatske na dan izbora, ili do 4 dana, ukoliko su boravili u inozemstvu na dan izbora, prije dana održavanja izbora izvršili ispis iz popisa birača svog prebivališta i privremeno se upisali u popis birača prema mjestu boravišta ili uzeli potvrdu o privremenom upisu.

Hrvatski državljani koji imaju biračko pravo, a nisu bili upisani u izvode zaključenih i potvrđenih popisa birača dostavljenih na biračka mjesta, mogli su na dan izbora dokazivati biračko pravo potvrdom nadležnog organa. Na izborni dan potvrde su se izdavale u matičnom uredu (za navršenu punoljetnost nakon zaključivanja popisa birača), u policijskoj postaji (za potvrdu o prebivalištu) te u uredima za opću upravu.

Birači koji imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj, a na dan izbora zatekli su se u inozemstvu, glasovali su uz predložene dokaze o hrvatskom državljanstvu, dokaza o identitetu i potvrde za glasovanje u inozemstvu izdane od nadležnog ureda za opću upravu.

Birači koji imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj, a koji duže borave u inozemstvu, glasovali su uz predložene dokaze o državljanstvu, dokaza o identitetu i javne isprave države u kojoj se nalaze, a kojom dokazuju trajniji boravak u inozemstvu.

Birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj glasovali su temeljem izvoda iz popisa birača koji vodi zagrebački Ured za opću upravu, a koji je bio dostavljen u sva diplomatsko-konzularna predstavništva u kojima je bilo organizirano glasovanje.

Obvezatne upute Državnog izbornog povjerenstva

Obvezatne upute (OU) su pravila koja je donio DIP nakon raspisivanja izbora, a kojima se pobliže tumače odredbe izbornog zakona u vezi provođenja izbora. Državno izborno povjerenstvo je ukupno donijelo 9 obvezatnih uputa:

Redoslijed izbornih radnji i tijek rokova (OU I. i IX.),

Obrasci za postupak kandidiranja (OU II.),

Prava i dužnosti promatrača i način promatranja izbora (OU III.),

Glasovanje osoba na službi u oružanim snagama Republike Hrvatske, članova posada pomorskih i riječnih brodova pod hrvatskom zastavom i osoba lišenih slobode (OU IV.),

Glasovanje osoba s tjelesnom manom, nepismenih osoba te osoba koje nisu u mogućnosti pristupiti na biračko mjesto (OU V.),

Način uređenja biračkog mjesta (OU VI.),

Glasovanje u inozemstvu (OU VII.),

Obrasci za provedbu izbora (OU VIII.)

OU o pravima i dužnostima promatrača i o načinu promatranja rada tijela za provođenje izbora za predsjednika Republike Hrvatske

Sukladno dobroj praksi, DIP je donio obvezatnu uputu o pravima i dužnostima promatrača kojima se pobliže uređuju prava i obveze promatrača kandidata, nestranačkih te stranih promatrača te način promatranja izbora. Donesena pravila u potpunosti su u skladu s međunarodnim standardima te svim akreditiranim promatračima omogućavaju nesmetano promatranje i uvid u cijelokupan izborni proces.

Kazneni zakon

Odredbe Kaznenog zakona koje se odnose na povrede zakonskih pravila u postupku izbora nisu se mijenjale od prošlih parlamentarnih izbora. Članci kojima se određuju sankcije za pojedine povrede izbornih pravila i postupka nalaze se u člancima od 116. do 121: Povreda slobode odlučivanja birača (čl. 116.), Uskrata biračkog prava (čl. 117.), Zlouporaba izbornog

prava (čl. 118.), Povreda tajnosti glasovanja (čl. 119.), Uništenje izbornih isprava (čl. 120.) i Izborna prijevara (čl. 121.).

Zakon o financiranju izborne promidžbe za izbor predsjednika Republike Hrvatske

Hrvatski sabor je 21. srpnja 2004. donio po hitnom postupku Zakon o financiranju izborne promidžbe za izbor predsjednika Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu Zakon).

Zakon propisuje da se izborna promidžba financira iz vlastitih sredstava te iz darova domaćih fizičkih i pravnih osoba. Stranom fizičkom osobom ne smatra se osoba koja uz drugo ima i hrvatsko državljanstvo. U Zakonu se nabraja od koga kandidati ne smiju primati darove u novcu, drugim sredstvima te uslugama za pokriće troškova izborne promidžbe. Obveze koje Zakon propisuje kandidatima odnose se na podnošenje prijevremenog izvješća Državnom izbornom povjerenstvu o visini i izvorima sredstava prikupljenima za troškove izborne promidžbe najkasnije 7 dana prije dana održavanja izbora te na dostavljanje podataka Državnom izbornom povjerenstvu o visini i izvoru utrošenih sredstava koja su koristili za izbornu promidžbu u roku od 15 dana od dana održavanja izbora.

ADMINISTRIRANJE I PROVOĐENJE IZBORA

Državno izorno povjerenstvo

Sukladno izbornom zakonu, konstituirano je Državno izorno povjerenstvo (DIP) kao najviše tijelo za provedbu izbora, čije članove imenuje Ustavni sud iz redova sudaca Vrhovnog suda i istaknutih pravnika. DIP se brinuo o zakonitoj provedbi izbora, imenovao članove nižih izbornih povjerenstava, utvrđivao Obvezatne upute, objavio listu kandidata, kao i rezultate izbora.

Zbog nepreciznih odredbi izbornog zakona, DIP je svojim obvezatnim uputama bio primoran regulirati mnoga pitanja provedbe izbora, no 9 obvezatnih uputa doneseno je na vrijeme. Smatramo da je DIP trebao izdati i obvezatne upute koje se odnose na način glasovanja birača izvan mjesta prebivališta.

DIP je izdao 59 priopćenja za javnost od kojih tri u vezi kandidatura, jedno u vezi popisa birača i glasovanja izvan mjesta prebivališta, jedno u vezi biračkih mjesta u inozemstvu i jedno kao apel izbornim povjerenstvima da pri određivanju biračkih mjesta imaju u vidu dostupnost prostora za invalide, tri priopćenja s općenitim informacijama o izborima i izbornom procesu, četiri o uništavanju plakata, uvredama i atmosferi tijekom kampanje, devet u vezi obveza medija i medijske promidžbe, dvanaest priopćenja oko financijskih izvješća, osam o žalbama i prigovorima kandidata, pet priopćenja o tijeku izbornog dana, odazivu birača i rezultatima te dva priopćenja u vezi događaja u Bosni i Hercegovini.

Također, odgovarao je na brojne upite i rješavao prigovore zaprimljene od strane sudionika u izbornom postupku, nižih izbornih tijela, nevladinih udruga, medija i drugih. Najčešća pitanja i prigovori kandidata odnosili su se na obveze medija i medijsku promidžbu.

GONG je sa DIP-om izvrsno surađivao tijekom cijelog izbornog procesa, osim u slučaju kad smo zatražili uvid u izborni materijal iz prvog kruga s nekoliko biračkih mjesta u Republici Hrvatskoj nakon održavanja drugoga kruga, budući da smo zaprimili nekoliko poziva građana koji su željeli saznati jesu li označeni kao da su glasovali. DIP je zatražio da im dostavimo imena, što smo odbili, smatrajući da bi to narušilo privatnost osoba koje su nam se obratile.

Ocjenjujemo da je DIP vrlo korektno odradio svoj posao u organizaciji izbora s obzirom na uvjete rada, izborne propise, količinu posla i kratkoću rokova u izbornom postupku te da je javnost o svim aspektima izbornog procesa izvještavao transparentno i promptno.

Gradska i općinska izborna povjerenstva i birački odbori

Dio provedbe izbora, sukladno Zakonu, povjeren je gradskim i općinskim izbornim povjerenstvima.

GONG je vrlo korektno surađivao s gradskim i općinskim izbornim povjerenstvima, kao i s većinom biračkih odbora. U rješavanju manjih problema na nekim biračkim mjestima, od strane izbornih povjerenstava i većine biračkih odbora naišli smo na razumijevanje i pomoć, osim u nekoliko slučajeva koje smo riješili s Državnim izbornim povjerenstvom.

Opći je dojam da je kvaliteta edukacije biračkih odbora na ovim izborima bila zadovoljavajuća, premda se njene konkretne rezultate pri provođenju izbora može ocijeniti od loših do odličnih. Naime, iako je Priručnik za rad biračkog odbora proširen i unaprijeđen dodatnim uputama i propisima, dio članova biračkih odbora nije ga dobio, odnosno pročitao. Također, GONG je zaprimio primjedbe građana iz više općina i gradova u vezi stranačkog sastava biračkih odbora.

Središnji državni ured za upravu

Tijekom prvog kruga izbora Središnji državni ured za upravu je svoj posao obavio nezadovoljavajuće, kako u vezi izdavanja naputaka nižim uredima u vezi popisa birača i nadzora nad njihovim radom, tako i u vezi informiranja javnosti.

Informiranje javnosti o popisima birača od strane Središnjeg državnog ureda bilo je nedovoljno, nepravovremeno i biračima nerazumljivo. Primjerice, obavijesti o mogućnosti provjere upisa u popis birača putem sms-a poslane su od strane Središnjeg državnog ureda za upravu 3 dana prije dana izbora, iako je rok za izmjenu netočnih podataka u popisima birača prošao 15 dana prije izbora. Nejasna ili prekasno objašnjena procedura ostvarivanja biračkog prava za neke kategorije birača (birači koji glasuju izvan mjesta prebivališta) i nesusretljivost pojedinih ureda za opću upravu odvratila je dio birača od odlaska na biračko mjesto.

Dio ureda za opću upravu pružao je netočne informacije, što potvrđuje i istraživanje GONG-a provedeno 23. i 24. prosinca, s obzirom da je 24. prosinac bio zadnji dan zakonskog roka za podizanje potvrde za glasovanje izvan mjesta prebivališta.

Od 25 ureda čiji je rad provjeren telefonski, metodom slučajnog uzorka, samo je njih 6 na pitanje "Je li moguće danas podići potvrdu za glasovanje" odgovorilo s potpunom i točnom informacijom. Neki od netočnih odgovora ostalih 19 ureda bili su sljedeći: "već smo zaključili i isprintali popise birača" (Dubrovnik), "ne znam može li se to još uvijek, to zna šefica, a ona je izašla" (Benkovac), "a ne znam, i može i ne može, dođite vi, pa ćemo vidjet" (Otočac), "krivo ste obaviješteni, zakasnili ste" (Zagreb-Dubrava), "joj, što će vam potvrditi, kad s njom ne možete ništa" (Crikvenica), "već smo zaključili popise, šefica iz Karlovca je rekla da mediji lažu" (Slunj) itd.

Središnji državni ured snosi punu odgovornost za sve nejasnoće koje su birači imali, za neprofesionalnost pojedinih ureda na terenu te za neostvarivanje biračkog prava jednog dijela građana.

U pripremama za drugi krug predsjedničkih izbora Središnji državni ured za upravu poboljšao je svoj rad i to nakon javnog apela GONG-a od 4. siječnja 2005. Naime, osim što je u kratkom roku izdao sve potrebne naputke za rad ureda za opću upravu, Središnji državni ured zakupio je i objavio oglase u dnevnim novinama o rokovima i načinu provjere podataka u popisima birača, kao i o glasovanju izvan mjesta prebivališta. Nažalost, zbog kratkoće rokova, većina oglasa objavljena je zadnji dan roka za podizanje potvrde za glasovanje izvan mjesta prebivališta, a unutar Republike Hrvatske (srijeda, 12. siječnja 2004.).

GONG je brojne upite građana u vezi popisa birača prosljeđivao Središnjem državnom uredu za upravu, na koje su djelatnici ureda većinom odgovarali. Građani su i dalje dojavljivali o mrtvim osobama na popisima birača, prosvjedovali jer ih nije bilo u popisu ili stoga što su iznenada prebačeni u neki drugi popis birača.

Veliki broj birača koji su na izborni dan upisani u popise u Bosni i Hercegovini otvara pitanja o ažuriranosti popisa birača u inozemstvu, posebice u Bosni i Hercegovini, o radu biračkih odbora u BiH i o manjkavosti Obvezatnih uputa VII o glasovanju u inozemstvu.

IZBORNA KAMPANJA I MEDIJI

Kandidature

U zakonski predviđenom roku, Državno izborno povjerenstvo zaprimilo je 22 prijedloga kandidatura, na temelju čega je sastavljena službena lista kandidata za predsjednika Republike Hrvatske, redom:

1. Đurđa Adlešić, Hrvatska socijalno liberalna stranka - HSLS
2. Miroslav Blažević, Stranka hrvatskih branitelja - SHB
3. Ljubo Česić, dipl.ing. prometa, nezavisni kandidat
4. Mladen Kešer, nezavisni kandidat
5. Jadranka Kosor, dipl. jur., Hrvatska demokratska zajednica – HDZ
6. Doris Košta, nezavisni kandidat
7. dr.sc. Anto Kovačević, Hrvatska kršćanska demokratska unija – HKDU
8. dr.sc. Slaven Letica, nezavisni kandidat
9. Stjepan Mesić, dipl. jur., Socijaldemokratska partija Hrvatske – SDP, Hrvatska narodna stranka – HNS, Hrvatska seljačka stranka – HSS, Istarski demokratski sabor – IDS, Stranka liberalnih demokrata – LIBRA, Liberalna stranka – LS, Primorsko goranski savez – PGS, Stranka demokratske akcije Hrvatske – SDA Hrvatske
10. Boris Mikšić, nezavisni kandidat
11. Ivić Pašalić, dr.med., Hrvatski blok – Pokret za modernu Hrvatsku – HB
12. dr.sc. Tomislav Petrak, Hrvatska pučka stranka – HPS
13. Miroslav Rajh, Hrvatska stranka mladih – HSM.

DIP je odbio devet kandidatura koje nisu imale zakonom utvrđen broj potpisa.

Otkako su 1992. godine po prvi puta provedeni izbori na osnovu Ustava RH iz 1990. godine, ovo su bili izbori s najvećim brojem kandidata. Također, po prvi puta bile su čak tri kandidatkinje, a bilo je i petero nezavisnih kandidata. Prosjek dobi kandidata bio je 49,92 godine; prosjek starosti muškaraca bio je 50,7, a prosjek starosti žena 47,33 godine. Najmlađi kandidat rođen je 1978. godine, a najstariji kandidat rođen je 1934.

Službena izborna kampanja započela je 16. prosinca 2004. u 00:00 sati, a trajala je do 31. prosinca 2004. u 24:00 sata. Državno izborno povjerenstvo donijelo je 5. siječnja 2005., po utvrđivanju rezultata prvog kruga izbora, odluku o ponavljanju izbora za predsjednika RH, čime je određeno trajanje izborne kampanje do 14. siječnja 2005. do 24:00 sata.

Financiranje izborne kampanje

Svoja prijevremena izvješća o visini i izvorima sredstava prikupljenima za troškove izborne promidžbe do isteka zakonskog roka 25. prosinca 2004. u 24:00 sata, Državnom izbornom povjerenstvu dostavili su svi kandidati, osim četvero kandidata koji su svoja izvješća dostavili 26. prosinca (Đurđa Adlešić i Doris Košta) i 27. prosinca (Ante Kovačević i Tomislav Petrak).

Dvoje kandidata koji su ušli u drugi krug izbora, prije vremena izvješća morali su dostaviti do 8. siječnja 2005. u 24:00 sata, što su i učinili.

U zakonskom roku, odnosno do 31. siječnja 2005. do 24:00 sata, svi su, osim jednog kandidata, Državnom izbornom povjerenstvu dostavili podatke o visini i izvoru utrošenih sredstava koja su koristili za izbornu promidžbu. Kandidat Mladen Kešer izvješće je dostavio 3. veljače 2005.

Državno izborni povjerenstvo u roku od 8 dana od dana primitka objavilo je u »Narodnim novinama«, Internet stranici www.izbori.hr i drugim sredstvima javnoga priopćavanja, cjelovito izvješće o visini i izvorima sredstava koje je pojedini kandidat za predsjednika Republike Hrvatske koristio za financiranje izborne promidžbe.

Prema podacima koje su kandidati dostavili DIP-u, svi zajedno potrošili su 24.039.070,48 kn. Oba predsjednička kandidata koja su ušla u drugi krug, prijavila su približno iste iznose sredstava – Jadranka Kosor 6.438.926,31 kn, a Stjepan Mesić 6.488.487,20 kn, iako se intenzitet promidžbene kampanje uvelike razlikovao. Dvije agencije koje se bave analizom medija izračunale su da je promidžbena kampanja Jadranke Kosor morala višestruko premašiti prijavljeni iznos. Podatak je utoliko zanimljiviji budući da je kandidat Boris Mikšić prijavio da je samo u prvome krugu potrošio 6.000.000,00 kn vlastitih sredstava. To je ujedno najviši prijavljeni iznos između tri kandidata koji su prijavili da su utrošili samo vlastita sredstva u kampanji (druga dvojica su Miroslav Blažević i Ljubo Česić), a i najviši pojedinačni iznos vlastitih uloženi sredstava koje je, uz već spomenute, prijavilo još šestoro kandidata: Doris Košta, Anto Kovačević, Stjepan Mesić, Ivić Pašalić, Miroslav Rajh i Mladen Kešer. Što se tiče ukupno najvišeg prijavljenog iznosa utrošenih sredstava, riječ je o iznosu koji je prijavio Stjepan Mesić, dok je najmanji prijavio Miroslav Rajh, svega 7.500,00 kn. Najviše različitih donatora poimence je prijavio Stjepan Mesić: 56 fizičkih i 88 pravnih osoba, dok je dvoje kandidata prijavilo da ih je u potpunosti financirala stranka (Jadranku Kosor HDZ, a Tomislava Petraka HPS), a pet kandidata prijavilo je da su ih jednim dijelom financirale stranke (Đurđu Adlešić HSLS, Slavena Leticu HSP, Stjepana Mesića SDP, SDA i LIBRA, Ivića Pašalića HB i Miroslava Rajha HSM). Kandidat Slaven Letica napomenuo je da u izvještaj nije uključio vrijednost volonterskog rada izbornog tima, koju je procijenio na iznos od cca 250.000,00 kn.

Pravo na jednaku naknadu troškova izborne promidžbe iz Državnog proračuna RH imaju svi kandidati za predsjednika Republike Hrvatske koji na izborima dobiju najmanje 10% glasova. Sredstva za pokriće naknada osiguravaju se iz sredstava za pokrivanje troškova izbora, a visinu naknade je odredila Vlada Republike Hrvatske u iznosu od 500 000 kn. U skladu s time, prava na spomenuta sredstva ostvarilo je troje kandidata: Boris Mikšić na 500 000 kn, te Jadranka Kosor i Stjepan Mesić na po 1.000.000,00 kn, budući da su sudjelovali i u drugome krugu izbora. Stjepan Mesić navedeni je iznos prijavio kao vlastita uložena sredstva u izvješću o visini i izvorima sredstava utrošenih u kampanji.

Izborna kampanja

Izborna kampanja kandidata za predsjednika uglavnom je prošla u mirnom i tolerantnom okruženju. To potvrđuje i neznatan broj priopćenja Državnog izbornog povjerenstva koja se tiču ocjenjivanja ponašanja sudionika u izbornoj kampanji. Priopćenja su se uglavnom odnosila na oštećenja predizbornih plakata, što je nekoliko kandidata prijavilo, a DIP osudio kao povredu prava kandidata na izbornu promidžbu pod jednakim uvjetima.

154 predizborna skupa koja su prethodila prvome krugu izbora, održana su bez incidenata, izuzev slučaja u Sinju gdje je zabilježena lažna dojava o bombi.

Drugi krug izbora obilježila su znatna kršenja izborne šutnje te je GONG tijekom izbornog dana i dan prije, zaprimio brojne dojave promatrača i građana o takvim slučajevima iz preko 70 gradova i općina. Riječ je bila prvenstveno o distribuciji letaka u korist jednog te letaka protiv drugog kandidata koji su dijeljeni širom Hrvatske, a prema čijem se broju i sadržaju

može zaključiti kako je bila riječ o sustavnom i organiziranom kršenju Zakona o predsjedničkim izborima od strane stranke i aktivista koji podržavaju Jadranku Kosor. Također, GONG je zaprimio i brojne dojave o slanju sms poruka građanima, ljepljenju plakata i agitiranju iz vozila tijekom izborne šutnje. Reagirajući na zaprimljene dojave građana, DIP je također pozvao sve da se suzdrže od bilo kakvih promidžbenih aktivnosti za vrijeme izborne šutnje.

Mediji

Državno izborno povjerenstvo je prije službenog početka kampanje, pozvalo sve medije da osiguraju primjenu članaka 13. i 14. Zakona o izboru predsjednika RH, odnosno priopćilo da su sva sredstva javnog priočavanja dužna svim kandidatima omogućiti da pod jednakim uvjetima izlažu svoj program i obavljaju izbornu promidžbu. Nadalje, DIP je naglasio i profesionalnu odgovornost medija da razluče djelatnosti predsjedničkih kandidata od njihovih profesionalnih dužnosti te ih podsjetio da je na dan izbora, kao i 24 sata koji prethode izborima, zabranjena svaka promidžba, kao i svako objavljivanje prethodnih rezultata ili procjena rezultata izbora. Isto je DIP ponovio nekoliko puta tijekom kampanje koja je prethodila prvom krugu izbora za predsjednika, reagirajući na prigovore pojedinih kandidata. GONG je također na početku kampanje uputio javni apel medijima da svim predsjedničkim kandidatima pruže jednak tretman i mogućnost za predstavljanje sebe i svog programa, budući da im to prema Zakonu pripada, ukazavši pritom na potrebu detaljnije revizije odredbi izbornog zakonodavstva u razdoblju između izbora.

Zbog povećanog broja kršenja izborne šutnje tijekom kampanje, kao i većeg broja prigovora kandidata u vezi prostora koji je pojedincima od njih pružen u medijima, ova je kampanja u središte zanimanja javnosti postavila i pitanje izmjena izbornog zakona u tom dijelu. Iz više različitih izvora (političara, medija, nezavisnih stručnjaka) stigle su primjedbe o potrebi ukidanja izborne šutnje, njenog skraćivanja ili određivanja sankcija za prekršitelja te zahtjevi da se medijima prepusti pravo odlučivanja o načinu na koji će pratiti izbore i izbornu kampanju.

Jednaki uvjeti izborne promidžbe

Zakonske odredbe iz članaka 13. i 14. Zakona o predsjedničkim izborima koji govore o pravu kandidata na iznošenje svojih programa i na izbornu promidžbu te propisuju obveze medija prema kandidatima, uglavnom su ispunjene i birači su se putem medija mogli informirati o programima kandidata.

Prigovori kandidata u prvom krugu izbora većinom su se odnosili na tvrdnje da u određenom mediju nije svim kandidatima pružen jednak prostor i mogućnost predstavljanja koja im po zakonu pripada. Te prigovore je DIP uglavnom ocijenio opravdanim, izuzev u dva slučaja koji se odnose na objavljivanje rezultata ispitivanja javnosti koje je provela stranka i da emisija u kojoj je sudjelovao jedan od kandidata nije bila usmjerena na iznošenje predizbornog programa, već na obljetnicu stranke.

HRT i nekoliko predsjedničkih kandidata, obratilo se DIP-u pojedinačnim upitima o tome je li dopušteno sučeljavanje samo dvaju ili samo nekoliko kandidata, što su pojedini mediji najavljivali. DIP je zauzeo stajalište da bi takvo sučeljavanje bilo kršenje pravila o jednakosti kandidata tijekom predizborne kampanje. Mediji su ocijenili da bi emisije u kojima bi sudjelovalo svih 13 kandidata bile neatraktivne te su nakon ove odluke DIP-a mnogi mediji odustali od organiziranja sučeljavanja kandidata u prvome krugu izbora.

Odgovarajući na upit HRT-a, DIP je iznio mišljenje da bi sudjelovanje državnog dužnosnika u televizijskoj emisiji predstavljalo kršenje zakonskih odredbi samo u slučaju kad bi u tom istupu bili izneseni izborni programi predsjedničkih kandidata. Prigovori kandidata DIP-u u vezi toga, uglavnom su ocijenjeni neopravdanima.

Tijekom kampanje za drugi krug predsjedničkih izbora, nije bilo prigovora kandidata na postupanje medija. Međutim, svi prigovori kojih je bilo u prvome krugu, ukazali su na problem nepreciznih i nepotpunih odredbi Zakona o izboru predsjednika Republike Hrvatske zbog kojih nisu zadovoljene potrebe kandidata i birača.

Kršenja izborne šutnje

Mediji su, prema dojavama građana, na sam dan provođenja izbora u prvome krugu (2. siječnja) prekršili izbornu šutnju u nekoliko navrata, a između ostalog i objavivši procjene rezultata glasovanja. Treba reći da je DIP, reagirajući na najave pojedinih medija o tome da će objaviti procjene rezultata prije završetka izborne šutnje, dodatno tijekom izbornog dana naglasio moralnu odgovornost medija za takvo postupanje, neovisno o tome što ono nije zakonski sankcionirano.

Nova TV objavila je procjene rezultata izbora dobivenih metodom „exit poll-a“ u 18:45 (prije zatvaranja biračkih mjesta), a HTV i RTL nakon zatvaranja biračkih mjesta u 19:00 sati, prekršivši time izbornu šutnju, odnosno Zakon o predsjedničkim izborima. Isti postupak medija dogodio se i u drugom krugu izbora, kad su 16. siječnja ponovno objavljene procjene rezultata izbora u medijima prije završetka izborne šutnje, no ovoga puta je to učinjeno nakon 19 sati, odnosno po zatvaranju biračkih mjesta.

DIP je u priopćenju osudio takvo postupanje medija, dodatno upozorivši da su objave procjena rezultata temeljene na metodi „exit poll-a“ u prvome krugu stvorile zbrku kod birača te izazvale sumnju u rezultate izbora i kod dijela javnosti i kod pojedinih predsjedničkih kandidata jer u emitiranim priložima nije bilo dovoljno jasno istaknuto da postoje različiti podaci o izbornim rezultatima i da objavljene procjene nipošto nisu pravi rezultati izbora. Budući da je ono jedino tijelo koje daje relevantne podatke o rezultatima izbora, GONG, a potom i Državno izborno povjerenstvo, ocijenili su nekorektnim i neprofesionalnim postupak HTV-a u prvom krugu izbora kojim je potpuno marginalizirana službena konferencija DIP-a, održana odmah po prestanku izborne šutnje.

Sučeljavanja kandidata

Dok su u prvome krugu izbora, birači ostali zakinuti za najzanimljiviji dio predstavljanja programa kandidata za predsjednika – njihova međusobna sučeljavanja, to je ispravljeno u drugome krugu kada su preostalo dvoje kandidata imali priliku sučeliti se u programima više medija te na sve tri nacionalne televizije (HTV, RTL i Nova TV). Time su građani imali priliku dodatno se informirati o samim kandidatima, njihovim programima i stavovima u vezi pojedinih tema. Pokazalo se da su biračima takve emisije zanimljive, a veliki broj medija i zainteresiranih pojedinaca uključio se u analize i ocjene održanih sučeljavanja, održavajući time i neke od važnih tema u žarištu zanimanja javnosti i pridonoseći ozbiljnosti izbornog procesa. Šteta je, ipak, što su se mediji zadržali na postavljanju uglavnom istih pitanja koje su sami kandidati nametnuli tijekom kampanje, a od kojih mnoga nisu u direktnoj vezi sa predsjedničkom funkcijom, pa su izostale jasne političke poruke kandidata o njihovim konkretnim planovima unutar predsjedničkih ovlasti, čime su birači ostali uskraćeni za tu, osnovnu funkciju kampanje.

TIJEK IZBORA

Atmosfera

Tijekom prvog kruga izbora GONG je zaprimio više od 400 poziva, a tijekom drugoga kruga više od 600 poziva građana i promatrača u vezi nedoumica ili kršenja izborne procedure. Manji broj dojava upućivao je i na vrlo ozbiljna kršenja izborne procedure. Općenito ocjenjujemo da je atmosfera na biračkim mjestima bila tolerantna i demokratska, osim u slučaju nasilja nad promatračicom GONG-a u Splitu u prvom krugu.

Cjelokupnoj atmosferi pridonijela je uglavnom korektna organizacija izbora od strane Državnog i ostalih izbornih povjerenstava koji su u svojem djelovanju bili transparentni i otvoreni.

Izborni dan

GONG svoja opažanja o izbornom procesu temelji na izvještajima promatrača i mobilnih promatračkih ekipa te dojavama građana. Promatrači su dojavili manji broj kriznih situacija te konstatiramo:

- biračka mjesta uglavnom su pravilno pripremljena, otvorena i zatvorena na vrijeme i zaprimljen je sav potreban izborni materijal, osim na nekoliko biračkih mjesta na kojima glasačke kutije nisu bile propisno zapečaćene,
- veći broj poziva građana odnosio se na probleme s popisima birača (nisu na popisu, umrli na popisu, već zaokruženi, naknadno preseljeni u drugi popis birača), nemogućnost glasovanja osoba na liječenju u bolnicama i nevoljnost biračkih odbora da posjete nemoćne i nepokretne birače kod kuće te na dojave o članovima stranaka koji su, suprotno zakonskoj odredbi, članovi biračkih odbora.

Kršenja pravila izbornog procesa

Kršenje pravila izbornog procesa odvijalo se na sljedeći način:

- problemi s popisima birača (birači nisu upisani u popis, birači nisu upisani u popis naknadno upisanih iako su uredno predali sve potrebne dokumente, birači su već zaokruženi u popisu, a nisu glasovali, preseljeni u drugi popis, mrtvi na popisu, i sl.);
- promidžbeni materijali kandidata (plakati i letci) u neposrednoj blizini biračkih mjesta;
- neprovođenje identiteta birača i obiteljsko glasovanje;
- zaokruživanje birača u popisu grafitnim olovkama i neadekvatno postavljeni paravani koji nisu osiguravali tajnost glasovanja;
- nepotpuni birački odbori;
- višak listića u glasačkim kutijama.

Provođenje izbora u inozemstvu

Prvi krug izbora promatralo je 9 promatrača GONG-a u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Republike Hrvatske u Grazu, Beču, Parizu, Stuttgartu, Berlinu, Livnu, Širokom Brijegu i Den Haagu. Glasovanje se odvijalo jedan dan, 2. siječnja 2005. od 7 do 19 sati prema lokalnom vremenu.

Nakon obrade obrazaca za izvještavanje pristiglih s biračkih mjesta u Širokom Brijegu te uspoređivanja izvadaka iz popisa birača pristiglih u DIP, uočene su brojne nepravilnosti i nedostaci u izbornom procesu: obiteljsko i „dvostruko“ glasovanje, neažurirani popisi birača, više od 30% naknadno upisanih birača, neprovođenje osobnih dokumenata te dokumenata za dokazivanje trajnijeg boravka u BiH, nepropisno uređena biračka mjesta, velike gužve na biračkim mjestima, neprihvatanje primjedbi promatrača u zapisnik od strane članova biračkih odbora, agitiranje na biračkim mjestima te stranački članovi biračkih odbora. GONG je usporedio imena članova biračkih odbora s izabranim i neizabranim općinskim vijećnicima na lokalnim izborima u BiH 2004. (izvor: službene internet stranice Izbornog povjerenstva Bosne i Hercegovine, www.izbori.ba). Utvrdili smo da su članovi biračkih odbora, a ujedno i općinski vijećnici HDZ-a, bili u biračkim odborima u Vitezu, Širokom Brijegu, Čapljini, Ljubuškom i Livnu. Osobe koje nisu izabrane u općinska vijeća, ali su bile na listama HDZ-a na izborima u BiH 2004., bile su u biračkim odborima u Tomislavgradu, Kupresu, Livnu i Prozor-Rami. Slijedom toga, DIP je za drugi krug imenovao nove članove biračkih odbora na spornim mjestima.

Izbori na ostalim promatranim biračkim mjestima tekli su mirno i u skladu s izbornim pravilima.

Drugi krug izbora promatralo je 10 promatrača GONG-a u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Republike Hrvatske u Grazu, Beču, Parizu, Londonu, Stuttgartu, Zuerichu, Den Haagu, Orašju i Mostaru. Tijekom izbornog dana 6 mobilnih ekipa obišlo je 21 biračko

mjesto u Bosni i Hercegovini (Bihać, Livno, Tomislavgrad, Neum, Ljubuški, Grude, Posušje, Čitluk, Stolac, Čapljina, Mostar i Široki Brijeg).

Općenito se može reći da je drugi krug izbora u BiH bio puno bolje organiziran i da su birački odbori obavili svoj posao profesionalnije u usporedbi s prvim krugom izbora. Također, promatranje izbornog dana od strane nekoliko mobilnih timova OESS-a te prisutnost jedne mobilne ekipe koju su činili predstavnici Državnog izbornog povjerenstva doprinijela je većoj transparentnosti izbora te bržem rješavanju problema na biračkim mjestima.

Na osnovu dojava tijekom izbornog dana i nakon obrade obrazaca za izvještavanje promatrača, utvrđeno je:

- da na dva biračka mjesta u Grudama glasačke kutije nisu bile propisno zapečaćene, a da su na biračkim mjestima u Orašju, Ljubuškom i Livnu birački odbori zaprimili manjak izbornog materijala;
- da je glasovanje na biračkim mjestima u Čapljini završeno oko 20:30 zbog vrlo velikog broja birača koji su se u 19 sati nalazili u predvorju;
- neravnomjerna raspodjela broja birača po biračkim mjestima što je na mjestima s velikim brojem birača izazvalo velike gužve i onemogućavalo rad biračkih odbora;
- neažurirani popisi birača (mrtvi u popisima i vrlo velik broj birača koji su naknadno upisani u popis birača na biračkim mjestima - broj takvih birača u odnosu na ukupan broj birača koji su glasovali kreće se i do 40%);
- birački odbori prilikom izdavanja glasačkih listića u većini slučajeva nisu provjeravali jesu li birači koje upisuju u popis birača već upisani u popis birača Republike Hrvatske, čime su se otvarale velike mogućnosti za višestruko glasovanje, a dvojbene su bile javne isprave, koje je birački odbor prihvatao, a kojima se dokazivao trajniji boravak u Bosni i Hercegovini;
- na većini biračkih mjesta uočene su jako velike gužve koje su uzrokovale čekanje u redovima i po nekoliko sati što je kod birača stvorilo nervozu i odustajanje od glasovanja.

Izbori na ostalim promatranim biračkim mjestima tekli su mirno i u skladu s izbornim pravilima.

Ponavljanje izbora

Rješenjem Državnog izbornog povjerenstva nakon predaje izbornog materijala s prvog i drugog kruga predsjedničkih izbora odlučeno je da se nakon prvog kruga poništavaju izbori na biračkim mjestima br. 5. Karlovac i br. 6 Slivnica Gornja zbog viška glasačkih listića u glasačkoj kutiji, te nakon drugog kruga izbori na biračkim mjestima br. 11. Šibenik i br. 58. Grebaštica Gornja, također zbog viška glasačkih listića u glasačkoj kutiji. Ponovljeni izbori održani su 9. siječnja 2005. te 23. siječnja 2005. uz isti sastav biračkih odbora. Dvoje promatrača GONG-a promatralo je ponavljanje izbora nakon drugog kruga i utvrđivanje rezultata, a njihova opća ocjena jest da je poštivana izborna procedura.

KAZNE NE PRIJAVE GONG-a

GONG je nakon održanog prvog kruga izbora za predsjednika Republike Hrvatske u srijedu 5. siječnja 2005. godine zatražio od Državnog izbornog povjerenstva uvid u izborne materijale pristigle s biračkih mjesta Bosne i Hercegovine, iz razloga provjere dojava promatrača i medija o kršenjima izbornog prava koja su se navodno dogodila na izborni dan na biračkim mjestima u Bosni i Hercegovini. Uvid u izborne materijale s biračkih mjesta izvršen je 10., 11. i 12. siječnja 2005. godine u prostorijama Državnog izbornog povjerenstva.

Slučajnim odabirom nekoliko birača označenih u popisu birača da su glasovali te potaknuti dojavama građana i novinara, odlučili smo provjeriti podatke za 10 slučajno odabranih birača koji su označeni u popisu birača da su glasovali. Prema saznanjima osoba koje smo

telefonski kontaktirali, samih birača, rodbine ili susjeda, utvrđeno je da navedeni građani ili nisu glasovali na izborni dan u prvom krugu predsjedničkih izbora ili su mrtvi.

Za dvije osobe na biračkom mjestu 14 u Čapljini označene kao da su glasovale, telefonskom provjerom utvrđeno je da su mrtve; za četiri osobe na biračkom mjestu 14 u Čapljini označene kao da su glasovale, telefonskom provjerom utvrđeno je da nisu glasovale; za dvije osobe na biračkom mjestu 39 u Orašju označene kao da su glasovale, telefonskom provjerom utvrđeno je da su mrtve; za jednu osobu na biračkom mjestu 39 u Orašju označenu kao da je glasovala, telefonskom provjerom utvrđeno je da nije glasovala.

Navedeni podaci ukazivali su na počinjenje kaznenog djela zlouporabe izbornog prava te izborne prijevare na način da su nepoznati počinitelji koji su imali pristup izbornom materijalu označili navedene osobe u izvatku iz popisa birača kao da su glasovale suprotno članku 118. Kaznenog zakona te iskoristili glasački listić suprotno članku 121. Kaznenog zakona. Stoga je GONG dana 13. siječnja 2005. podnio kaznenu prijavu Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske protiv nepoznatih počinitelja, a radi poduzimanje izvida kaznenih djela te provedbe pojedinih izvidnih radnji i mjera radi prikupljanja podataka važnih za pokretanje kaznenog postupka, a zbog kaznenih djela iz članka 118. i 121. Kaznenog zakona. Također, zahtijevali smo i provođenje istrage i istražnih radnji te podizanje i zastupanje optužnice, odnosno optužnog prijedloga pred nadležnim sudom.

Podaci temeljem kojih je GONG podnio kaznenu prijavu dobiveni su slučajnim uzorkom na malom broju birača (10). S obzirom da su postojale ozbiljne indicije kako se radi o organiziranom počinjenju kaznenih djela od strane nepoznatih počinitelja za koje se sumnja da su članovi navedenih biračkih odbora, zahtijevali smo da nadležno državno odvjetništvo istraži podatke i s ostalih biračkih mjesta u Bosni i Hercegovini gdje postoje indicije o počinjenju kaznenih djela zlouporabe izbornog prava te izborne prijevare.

Nakon drugoga kruga predsjedničkih izbora novinari Jutarnjeg lista dostavili su nam imena osoba, hrvatskih državljana s prebivalištem u Prozor – Rami, Bosna i Hercegovina, sa sumnjom da su te osobe u popisima birača za drugi krug označene kao da su glasovale, a navodno su mrtve o čemu je pisao i Jutarnji list. Ponovno smo zatražili od Državnog izbornog povjerenstva uvid u izborne materijale pristigle s biračkih mjesta Bosne i Hercegovine, iz razloga provjere dojava novinara. Uvidom u izborni materijal, utvrđeno je da su te tri osobe na biračkom mjestu br. 26 u Prozor – Rami označene da su glasovale, iako su mrtve.

Slijedom tih saznanja GONG je 24. siječnja 2005. uputio dodatne informacije Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske u vezi ranije podnesene kaznene prijave.

OBJAVLJIVANJE REZULTATA I PRIGOVORI

Državno izborno povjerenstvo objavilo je 31. siječnja 2005. konačne rezultate izbora za predsjednika Republike Hrvatske, nakon održana dva kruga izbora. Prema objavljenim rezultatima, izabran je kandidat Stjepan Mesić sa osvojenih 65,93 posto glasova.

Prema izvodima iz popisa birača koje su uredi za opću upravu dostavili na biračka mjesta i prema potvrdama za glasovanje, izvješteno je da je ukupno bilo 4.392.220 birača upisanih u popis birača. Utvrđeno je da je u glasačkim kutijama bilo ukupno 2.241.760 glasačkih listića od čega je nevažećih listića bilo 35.617, odnosno da je glasovalo 51,04% od ukupnog broja birača, a 1,59% listića je proglašeno nevažećim.

Na rezultate izbora Državnog izbornog povjerenstva pristiglo je ukupno 11 prigovora i žalbi Ustavnom sudu. Sve žalbe je Ustavni sud odbio. Osam prigovora bilo je u prvom krugu izbora, od toga pet na nepravilnosti u postupku kandidiranja, a tri na sam postupak izbora.

Tri prigovora su se odnosila na drugi krug izbora, no prigovore su podnijele osobe koje na njih prema zakonu nisu bile ovlaštene, pa su stoga ti prigovori odbačeni.

OČITOVANJE I PREPORUKE DIP-a

Nakon objavljivanja službenih rezultata, DIP je 3. veljače 2005. predsjedniku Sabora i predsjedniku Vlade uputio:

Očitovanje o provedenim izborima

U očitovanju o provedenim izborima DIP navodi kako su na nekim biračkim mjestima utvrđene nepravilnosti kao što su: zaokruživanje mrtvih na izvatcima s popisa birača kao da su glasovali, dvostruko glasovanje u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te članovi biračkih odbora koji su članovi političkih stranaka. Također, DIP navodi kako očekuje da će „nadležna tijela istražiti slučajeve u kojima postoji sumnja u kazneno djelo u tijeku izbornog procesa, te da će odgovorne osobe stići zaslužena kazna“.

Preporuke o izbornim propisima

Nakon razmatranja propisa koji uređuju izbornu materiju izbora u Republici Hrvatskoj, Zakona o popisima birača i propisa o financiranju izborne promidžbe za izbor predsjednika Republike Hrvatske, DIP je između ostalih donio i sljedeće preporuke:

- postupak izbora trebao bi biti što detaljnije uređen te jednak za sve vrste izbora;
- potrebno je donijeti jedinstvenu odluku o sastavu izbornih tijela (o broju članova biračkih odbora i hoće li oni biti sastavljeni po stranačkom ključu);
- sva pitanja koja su uređivale Obvezante upute DIP-a, trebaju biti uređena zakonom;
- predizborna šutnja trebala bi trajati samo u vrijeme dok su otvorena birališta, a predizborna promidžba trebala bi početi od dana odluke o raspisivanju izbora;
- propisima treba detaljnije odrediti transparentno financiranje izborne promidžbe, kao i sankcije za nepropisna postupanja;
- nužno je da DIP postane stalno, profesionalizirano tijelo;
- potrebno je modernizirati, izmijeniti i dopuniti Zakon o popisima birača te temeljito ažurirati popise birača.

PREPORUKE GONG-a

Državno izborno povjerenstvo

Nužno je uspostavljanje Državnog izbornog povjerenstva (DIP-a) kao stalnog tijela. Članovi dosadašnjih sastava DIP-a birani su iz redova sudaca, koji i u vrijeme izbora obavljaju svoje sudačke dužnosti. Na ovim izborima ponovila se situacija da je DIP u kratkom vremenskom roku nakon raspisivanja izbora (u samo 32 dana) morao donijeti 9 Obvezatnih uputa, odgovarati na sve upite i rješavati prigovore, imenovati članove nižih izbornih povjerenstava, pripremiti Podsjetnik za rad biračkih odbora, koordinirati tiskanje i distribuciju izbornog materijala kao i tehničku provedbu izbora.

Razlozi zbog kojih bi DIP trebao postojati kao stalno tijelo su:

1. tehnički bolje provođenje izbora,
2. kontinuirana edukacija članova izbornih povjerenstava i biračkih odbora,
3. kontinuirano informiranje i edukacija birača,
4. podrška kandidatima,
5. lakša koordinacija s tijelima državne uprave,
6. kontrola financiranja kampanja,
7. olakšavanje znanstvenih istraživanja.

Dakle, takvo stalno tijelo može posvetiti više pažnje edukaciji i pravodobnoj informiranosti svih birača, biračkih odbora, izbornih povjerenstava, pa i samih kandidata. Ovo je osobito važno iz razloga jer se izborna pravila mijenjaju neposredno pred svake izbore, što dovodi do pravne nesigurnosti i nepravodobne informiranosti birača i kandidata.

Zakon o Državnom izbornom povjerenstvu kao stalnom tijelu trebao bi regulirati:

- sastav i izbor članova DIP-a;
- nespojivost članstva u DIP-u s ostalim funkcijama;
- funkcije DIP-a u razdoblju između održavanja izbora;
- specifične obveze DIP-a u tijeku izbornog procesa za parlamentarne, predsjedničke i lokalne opće izbore, kao i kod prijevremenih izbora na svim razinama i izbora za mjesnu samoupravu;
- funkcije DIP-a za provedbu referenduma;
- financiranje DIP-a.

Kako je Nacrt Zakona već izrađen u bivšem Ministarstvu pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, apeliramo na Hrvatski sabor da se ovaj zakon donese u što skorije vrijeme.

Zakon o popisima birača

Jedna od bitnih prepreka za kvalitetno provođenje izbora i što jednostavnije ostvarivanje biračkog prava svih kategorija birača jest zastario Zakon o popisima birača (iz 1992. godine). Na ovim izborima Državno izborni povjerenstvo bilo je ponovo prisiljeno regulirati ovu materiju nizom Obvezatnih uputa i službenih naputaka. S obzirom da su Obvezatne upute i naputci doneseni unutar mjesec dana prije samog izbornog dana, birači su bili loše informirani o ostvarivanju svog biračkog prava, tj. tek nakon donošenja pojedinih propisa i akata, a što je bilo vidljivo po velikom broju poziva i obraćanja GONG-u s istim pitanjima u vezi popisa birača.

Osim toga, jedan od najvećih problema jest neažuriranost popisa birača. U njima se nerijetko pojavljuju osobe koje su preminule ili odselile bez odjave prebivališta. Iako Zakon omogućava brisanje iz popisa birača po službenoj dužnosti (službenik mora "nesumnjivo utvrditi" da su u popis birača upisane osobe koje su umrle ili odselile), takvo se brisanje u praksi rijetko provodi budući ne postoji potrebna dokumentacija.

Sljedeći problem jest decentraliziranost popisa birača. Nepostojanje centralne evidencije popisa birača trenutno uzrokuje:

- teškoće pri provjeri u popisima birača izvan mjesta prebivališta,
- probleme u određivanju biračkog tijela na području cijele Hrvatske,
- probleme u raspoređivanju birača po biračkim mjestima,
- nemogućnost kontrole u eventualnom slučaju dvostrukog upisa u popis birača.

Preporučamo izmjene i dopune Zakona o popisima birača. Navedenom zakonu potrebne su minimalne tehničke izmjene i dopune u cilju:

- povećanja ekonomičnosti i točnosti vođenja evidencije,
- osiguranja interne mreže državne uprave za prijenos potrebnih podataka,
- centralizacije popisa birača i utvrđivanja jedinstvene usluge održavanja i unaprijeđivanja „softwarea“ za popise birača,
- povećanja odgovornosti u ažuriranju popisa birača,
- kvalitetnijeg informiranja građana o načinu glasovanja raznih kategorija birača,
- rješavanja pitanja sadržaja popisa birača s obzirom na JMBG,
- omogućavanja nesmetanog uvida u popise birača svim zainteresiranim osobama tijekom cijele godine.

Financiranje izbornih kampanja

Republika Hrvatska je 2004. godine dobila po prvi puta zakon koji regulira pitanje financiranja izborne promidžbe i to za izbor predsjednika, dok financiranje promidžbi u ostalim izborima ostaje i dalje neregulirano.

GONG izražava zabrinutost i nezadovoljstvo Zakonom koji je propustio regulirati ključna pitanja financiranja izborne promidžbe:

- Zakon dozvoljava anonimne donacije bez ograničenja iznosa doniranih sredstava. Postoji mogućnost da će određena tvrtka anonimno financirati cjelokupnu kampanju pojedinog predsjedničkog kandidata čime se otvara prostor za korupciju.
- Ukoliko se prekrše pojedine odredbe Zakona, nisu propisane nikakve sankcije za prekršitelja. Potrebno je propisati sankcije za kršenja odredaba ovog Zakona i tijelo koje ih provodi.
- Ne postoji obveza prije izbora da se javno objave prijevremena izvješća o visini i izvorima sredstava prikupljenima za troškove izborne promidžbe. Izvješća moraju biti javna u cijelosti jer se radi o interesu javnosti.
- Nije utvrđen najviši dozvoljeni iznos za potrošnju pojedine stranke ili kandidata za kampanju, kao ni najviši dozvoljeni iznos od strane jednog donatora.
- Propisan postotak glasova koji kandidati ostvare na izborima radi ostvarenja prava na naknadu troškova izborne promidžbe iz državnog proračuna treba unijeti u ovaj Zakon.

Sve navedeno dovodi u pitanje, kako transparentnost izbora, tako i povjerenje u vjerodostojnost cjelokupnog izbornog procesa i njegova rezultata.

Zakon o izborima predsjednika Republike Hrvatske

Zakon o izborima predsjednika Republike Hrvatske nedovoljno precizno regulira tehničku provedbu izbora, što ima za posljedicu donošenje velikog broja podzakonskih propisa (Obvezatnih uputa) neposredno prije održavanja izbora. Time se negativno utječe na pravnu sigurnost birača i kandidata na izborima. Također, kratkoća rokova u kojima se obavljaju sve izborne radnje dodatno stvara pritisak, konfuziju i nesigurnost kod svih osoba koje sudjeluju na izborima, bilo kao organizatori, kandidati, promatrači ili birači.

Stoga predlažemo sljedeće:

a) Sve što je regulirano Obvezatnim uputama treba propisati Zakonom

Radi se o odredbama koje reguliraju tehničke aspekte provedbe izbora koje bi trebao propisati zakonodavac, a ne upravno tijelo kao što je DIP. Navedene odredbe već postoje, što znači da bi ih trebalo samo doraditi i uklopiti u postojeći zakon, a odnose se na:

- redoslijed izbornih radnji i tijek rokova;
- tiskanice za provedbu izbora;
- glasovanje osoba na službi u oružanim snagama Republike Hrvatske, članova posada pomorskih i riječnih brodova pod hrvatskom zastavom i osoba lišenih slobode;
- način glasovanja osoba s tjelesnom manom, nepismenih osoba te osoba koje nisu u mogućnosti pristupiti biračkom mjestu;
- način uređivanja prostorija u kojima će se glasovati na biračkom mjestu;
- glasovanje prognanika te birača izvan Republike Hrvatske;
- prava i dužnosti promatrača i način promatranja rada tijela za provođenje izbora.

b) Produljenje rokova u izbornom procesu

U svrhu podizanja kvalitete izbornog procesa trebalo bi produžiti rokove za obavljanje predizbornih radnji s 30 na minimalno 45/60 dana kako bi se sve izborne radnje obavile na vrijeme.

c) Određivanje članova biračkih odbora kao predstavnika stranaka

Na ovim izborima dojavljeni su i dokazani razni brojni primjeri sudjelovanja stranačkih osoba u biračkim odborima, unatoč izričitoj zakonskoj zabrani takvog sudjelovanja. S obzirom da su političke stranke ponajviše zainteresirane da se izbori provedu pošteno i transparentno, smatramo da bi stranke u biračke odbore trebale imenovati svoje predstavnike zbog međusobne kontrole prilikom provedbe izbora.

d) Sustavna edukacija članova izbornih tijela (s naglaskom na sve članove biračkih odbora)

Brojne uočene nepravilnosti na izborni dan ponovo su posljedica neznanja i nesnalaženja biračkih odbora u pravnim propisima za provedbu izbora. Unatoč činjenici da su za biračke odbore bili pripremljeni Podsjetnici za rad, smatramo da za kvalitetno provođenje izbora nije dovoljno tražiti od članova biračkih odbora da samo pročitaju Podsjetnik koji su mnogi od njih dobili tek na izborni dan. Edukacija bi se trebala odvijati putem treninga nekoliko dana prije izbora.

e) Glasovanje poštom

S obzirom da se na ovim izborima ponovio problem brojnih kategorija birača koji na dan izbora nisu u mogućnosti glasovati na svom redovnom biračkom mjestu (birači koji se na dan izbora nalaze izvan mjesta prebivališta – unutar i izvan Hrvatske, birači na služenju vojnog roka, birači na brodovima pod hrvatskom zastavom, birači u kazneno-popravnim ustanovama, itd.), a slijedeći iskustva zemalja sa zakonskom mogućnošću glasovanja poštom (Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Bosna i Hercegovina, Italija...), predlažemo uvođenje ovog instituta u izbornu zakonodavstvo Republike Hrvatske.

Na taj način smanjila bi se birokratizirana procedura prijavljivanja tih birača za posebna biračka mjesta te izdavanje potvrda o privremenom ispisu iz popisa birača. Državno izbornu povjerenstvo odredilo je za ove izbore brojna biračka mjesta u vojarnama, kazneno-popravnim ustanovama te na brodovima. Osim toga, određeno je 155 dodatnih biračkih mjesta u inozemstvu te 12 dodatnih biračkih mjesta u RH za hrvatske državljane s prebivalištem u inozemstvu, a koji se na dan izbora zateknu u RH.

Pravo na glasovanje poštom ostvarili bi svi birači koji izbornu povjerenstvo grada ili općine, ili Državno izbornu povjerenstvo za birače u inozemstvu, putem Ureda za opću upravu grada ili općine u kojoj imaju prebivalište, pravodobno obavijeste o nemogućnosti glasovanja na dan izbora na matičnom biračkom mjestu. Razlozi za glasovanje poštom tiču se odsutnosti iz mjesta prebivališta, neovisno je li riječ o boravku u tuzemstvu ili inozemstvu.

GONG je u preporukama, objavljenima u publikaciji «Paket izbori» definirao mehanizam glasovanja poštom koji je moguće primijeniti u hrvatskim uvjetima, a da se u potpunosti zadrži tajnost glasovanja i onemogućući izborna prijevara.

f) Pravila praćenja izborne promidžbe kandidata za izbor predsjednika

Brojni prigovori kandidata, medija i samih birača tijekom kampanje na medijsko praćenje izborne promidžbe predsjedničkih kandidata ukazali su na činjenicu da su neprecizne odredbe Zakona o izbornoj promidžbi neadekvatno regulirale ovo bitno pitanje. Stoga nisu bile u potpunosti zadovoljene potrebe kandidata i birača za medijskim predstavljanjem i kvalitetnim i potpunim informiranjem.

Potrebno je detaljno propisati pravila, obveze i prava kandidata i medija tijekom trajanja izborne promidžbe uz razdvajanje medija u javnom i privatnom vlasništvu, s obzirom na različite funkcije koje ispunjavaju. Odredbe bi trebale ići u smjeru poštivanja ravnopravnog pristupa svim medijima za sve kandidate na izborima, što se ne očituje isključivo u dodjeljivanju jednakog vremenskog termina za predstavljanje.

g) Zaštita izbornog prava

S obzirom da je Ustavni sud još u travnju 2004. godine ukinuo neke odredbe Zakona koje reguliraju zaštitu izbornog prava kao neustavne, potrebno je uskladiti odredbe o zaštiti

izbornog prava s odlukom Ustavnog suda br. U-I /2495/2002. s člankom 91. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.

- članak 91. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske

Članak 91.

(1) Političke stranke, kandidati, najmanje 100 birača ili najmanje 5% birača izborne jedinice u kojoj se provode izbori imaju pravo protiv rješenja nadležnoga izbornog povjerenstva u zaštiti izbornog prava podnijeti žalbu Ustavnom sudu (izborni spor).

ZAKLJUČAK

Izmjena, odnosno donošenje navedenih zakona jedini su način da se izborni proces do kraja učini transparentnim, da hrvatski građani budu informirani i da se, ostvarujući svoje biračko pravo, osjećaju dostojanstveno.

U slučaju da izborni propisi ostanu više ili manje isti, sljedećim se izborima neće moći dati pozitivne ocjene, neovisno o kvaliteti i demokratskom okruženju provedbe izbora.

Apeliramo na Hrvatski sabor, ministarstva i ostale državne institucije da pokrenu i provedu cjelokupnu reformu izbornog zakonodavstva Republike Hrvatske radi dostizanja standarda koji postoji u zemljama razvijenih demokracija.